

(इंग्रजीत टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

[(1996) 3 एस. सी. आर. 264]

मोहन सिंग इतर

- विरुद्ध -

पंजाब शासन आणि अन्य इतर

10 एप्रिल 1995

[न्यायमूर्ति के. रामास्वामी आणि बी.एल. हंसरिया]

सेवा कायदा :

पंजाब नागरी सचिवालय (राज्य सेवा वर्ग -III) नियम 1963: नियम 8.

महाधिवक्ता कार्यालय - सहाय्यकाला अधीक्षक श्रेणी-I मध्ये पदोन्नती - पदोन्नती ही आरक्षित रिक्त जागेच्या बदल्यात नव्हती या कारणावरून आवाहन - तथ्यांवर न्याय्य नाही - नियम 8 लागू झाला.

पंजाबच्या महाधिवक्ता कार्यालयातील सहाय्यक असलेल्या अपीलकर्त्याला अधीक्षक श्रेणी- I म्हणून पदोन्नती देण्यात आली. उत्तरवादी 3 आणि 4 यांनी रिट याचिका दाखल केली आणि उच्च न्यायालयाच्या एकल न्यायाधीशांसमोर त्याच्या पदोन्नतीला यशस्वीरित्या आवाहन दिले. अपीलकर्त्याने दाखल केलेली याचिका उच्च न्यायालयाच्या द्वि सदस्यीय खंडपीठाने फेटाळली.

अपीलकर्त्याने केलेल्या या न्यायालयातील अपीलांमध्ये, उत्तरवादींतर्फे असा युक्तिवाद करण्यात आला होता की, (i) ज्या पदाविरुद्ध अपीलकर्त्याची पदोन्नती करण्यात आली होती ते पद आरक्षित नाही, ते पाचवे पद आहे, आणि म्हणून तो त्या पदासाठी पात्र नाही; (ii) अधीक्षक श्रेणी - II चे मध्यस्थ पद उपलब्ध असताना सहाय्यक पदावरून अधीक्षक श्रेणी - I या पदावर पदोन्नती दिली जाऊ शकत नाही.

आपिलास परवानगी देताना या न्यायालयाने असे असे मान्य केले की -

1. उत्तरवादी क्र. 3 आणि 4 द्वारे दाखल केलेल्या रिट याचिकेला उच्च न्यायालयाने परवानगी देणे योग्य नव्हते. अभिलेख स्पष्टपणे दर्शवते की, पहिले पद दिनांक 3.6.70 रोजी रिक्त झाले होते. दुसऱ्याप्रसंगी, म्हणजे दिनांक 17.7.1975 ला अधीक्षक श्रेणी-I चे दुसरे पद निर्माण करण्यात आले आणि त्या पदावर एका व्यक्तीची नियुक्ती करण्यात आली. हे दुसरे रिकामे पद मानले जाऊ शकत नाही असा युक्तिवाद केला जाऊ शकत नाही. दिनांक 17.7.1975 रोजी जेव्हा दुसरे पद निर्माण करण्यात आले, तेव्हा पदाच्या निर्मितीसह पदावर पदोन्नती देण्यात आली असली तरी, रिक्त पद निर्माण झाल्याचे स्पष्ट होते. अशा प्रकारे विचारात घेतल्यास, अॅडव्होकेट जनरल यांनी घेतलेल्या त्यांच्या भूमिकेबाबत योग्य मत व्यक्त केले की सध्याचे रिक्त पद हे रोस्टरनुसार अनुसूचित जातीच्या सदस्यासाठी राखीव असलेले 6 वे रिक्त पद होते . [२६७-एफ, २६६-बी, सीजे].

महाधिवक्त्यांनी त्यांच्या

2. अधीक्षक श्रेणी-II चे मधील पद उपलब्ध असताना सहाय्यक पदावरून अधीक्षक श्रेणी-I या पदाच्या नियुक्तीसाठी दुहेरी उडी देता येणार नाही, हा वाद खरोखरच मान्य नाही. पंजाब नागरी सचिवालय (राज्य सेवा वर्ग-III) नियम, 1963 चा नियम 8 स्पष्टपणे सूचित करतो की, त्या पदावर किमान एक वर्षाचा अनुभव असलेला उप अधीक्षक किंवा सहाय्यक म्हणून 10 वर्षांचा अनुभव अधीक्षक श्रेणी-I या पदावर पदोन्नतीसाठी पात्र आहे. सरकारने हे मान्य केले आहे की नियम 8 लागू होत नाही हे सत्य आहे, परंतु नियम 8 हा वादातीत पदोन्नतीला परवानगी देतो. जेव्हा उपरोक्त नियम स्वीकारण्याची प्रथा वाढली आहे आणि जेव्हा सचिवालय सेवेसाठी नियम 8 लागू केला जात आहे, तेव्हा संबंधित सेवांमधील व्यक्तींना समान लाभ नाकारण्याचे कोणतेही कारण नाही, जरी नियम लागू केले जात नाहीत किंवा लागू होत नाहीत, जोपर्यंत सेवेच्या स्वरूपाला स्पर्श करणारा स्पष्ट फरक दर्शविला जात नाही तोपर्यंत या न्यायालयासमोर त्याचा काहीही परिणाम नाही. (266-D, E, 267-B, C,)

दिवाणी अपिलीय न्यायाधीकरिता दिवाणी अपील क्रमांक. 5205/1995 इतर.

पंजाब उच्च न्यायालयाने दिनांक 26.9.94 रोजी एल.पी.ए.क्र. 796/1994 मध्ये दिलेल्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून -

अरुण जेटली, सुश्री इंदू मल्होत्रा, सुश्री आयेशा खत्री, रणबीर यादव, जी. के. बन्सल, अश्विनी कुमार चोप्रा आणि पी. एन. पुरी उपस्थित पक्षांकरिता.

न्यायालयाद्वारे खालील प्रमाणे आदेश देण्यात आला :

अनुमती देण्यात आली.

अपीलकर्ते, मोहन सिंग यांना दिनांक 20.10.1973 रोजी सहाय्यक म्हणून पदोन्नती देण्यात आली आणि दिनांक 13.10.1980 पासून त्यांना कायम करण्यात आले. दि. 27.11.1989 रोजी गुरदेव सिंग या एका व्यक्तीची सहाय्यक निबंधक म्हणून पदोन्नती झाल्यानंतर अधीक्षक श्रेणी-I ची जागा रिक्त झाली. तेव्हा, महाधिवक्ता, पंजाब यांनी त्यांना अधीक्षक श्रेणी-1 म्हणून पदोन्नती दिली. त्या पदोन्नतीवर प्रश्नचिन्ह उपस्थित करून उत्तरवादि तरलोक सिंग आणि दीनानाथ सिंगला यांनी उच्च न्यायालयात दिवाणी रिट याचिका क्रमांक 80/90 दाखल केली, जी विद्यमान एकल न्यायाधीशांनी अनुमत केली आणि अपीलकर्ता मोहन सिंग यांनी दाखल केलेल्या एलपीए क्रमांक 796/94 द्वि सदस्यीय खंडपीठाच्या दिनांक 26.11.1994 रोजीच्या आदेशाद्वारे फेटाळण्यात आली. त्यामुळे ही याचिका विशेष अनुमती दाखल करण्यात आली आहे.

अपीलकर्त्याला सहाय्यक पदावरून अधीक्षक श्रेणी-I या पदावर बढती मिळण्यास पात्र आहे की नाही? हा एकच प्रश्न आहे. उत्तरवादींच्या विद्वान वकिलांनी असा युक्तिवाद केला की, गुरदेव सिंग यांच्या पदोन्नतीमुळे रिक्त झालेले पद आरक्षित नाही, ते पाचवे पद आहे आणि त्यामुळे अपीलकर्त्याला त्या पदाचा अधिकार नाही. आम्हाला या वादात कोणतेही तथ्य आढळून येत नाही. पेपर बुकच्या पृष्ठ क्रमांक 16 वरील तक्ता (उच्च न्यायालयात दाखल केलेल्या अॅडव्होकेट जनरलच्या प्रति

शपथपत्रात केलेल्या दाव्यांच्या आधारे तयार केलेला) स्पष्टपणे सूचित करतो की पहिले पद दिनांक 3.6.70 रोजी निर्माण झाली. दुसऱ्या प्रसंगी, म्हणजे दिनांक 17.7.1975 रोजी, अधीक्षक श्रेणी-I चे दुसरे पद निर्माण करण्यात आले आणि त्या पदावर अॅडव्होकेट जनरलचे वैयक्तिक सहाय्यक म्हणून कार्यरत असलेले शिवकुमार शर्मा यांची नियुक्ती करण्यात आली. हेच दुसरे रिक्ती पद मानले जाऊ शकत नाही, असा युक्तिवाद करण्यात आला. आम्ही सहमत नाही, कारण दिनांक 17.7.1975 रोजी जेव्हा दुसरे पद निर्माण केले गेले तेव्हा पदाच्या निर्मितीसह पदाच्या पदोन्नतीने पदोन्नती दिली गेली होती. हे स्पष्ट आहे की, एक रिक्त पद निर्माण झाले होते. अशाप्रकारे विचार केला असता, अॅडव्होकेट जनरलनी उच्च न्यायालयात घेतलेल्या त्यांच्या भूमिकेमध्ये ते बरोबर होते की सध्याचे रिक्त पद हे रोस्टरनुसार अनुसूचीत जातीच्या सदस्यांसाठी राखीव असलेली 6 वे रिक्त पद होते.

या प्रकरणात उपस्थित केलेला युक्तिवाद, जो उच्च न्यायालयाने स्वीकारला होता, तो म्हणजे अधीक्षक श्रेणी-II चे मधले पद उपलब्ध असताना सहाय्यक पदावरून अधीक्षक श्रेणी-I च्या पदावर दुहेरी उडी दिली जाऊ शकते का ? नोटीस जारी करताना दिनांक 16.1.1995 रोजीच्या आदेशात दर्शविल्याप्रमाणे प्रथमदर्शनी वाद आकर्षित असला तरी, नियमांचा अभ्यास केल्यावर आम्हाला असे आढळून आले की, ते खरोखरच स्वीकारार्ह नाही. पंजाब नागरी सचिवालय (राज्य सेवा वर्ग III) नियम, 1963 मधील नियम 8 खालीलप्रमाणे प्रदान करतो हे विवादित नाही :

" सेवेतील पदे खालील प्रमाणे भरल्या जातील:

(बी) अधीक्षक (किंवा कक्ष अधिकारी) च्या बाबतीत (i) सहाय्यकांमधून पदोन्नतीद्वारे. पंजाब नागरी सचिवालयातील कक्ष अधिकारी ज्यांना त्या पदावर किमान एक वर्ष काम करण्याचा अनुभव आहे किंवा पंजाब नागरी सचिवालय (राज्य सेवा वर्ग-III) चे सदस्य असलेल्या अशा उपअधीक्षक, प्रभारी आणि सहाय्यकांपैकी आहेत

आणि त्यांना किमान एक वर्षासाठी उपअधीक्षक म्हणून काम करण्याचा अनुभव आहे किंवा दहा वर्षांच्या कालावधीसाठी सहाय्यक म्हणून काम करण्याचा अनुभव आहे.

हे स्पष्टपणे सूचित करेल की पंजाब सचिवालयातील कक्ष ऑफिसर ज्याला त्या पदावर किमान एक वर्ष काम करण्याचा अनुभव आहे किंवा पंजाब सिव्हिल सेक्रेटारिएटचे सदस्य म्हणून उपअधीक्षक, प्रभारी सहाय्यक आणि सहाय्यक (राज्य सेवा वर्ग- III) आणि किमान एक वर्षांच्या कालावधीसाठी उप अधीक्षक म्हणून काम करण्याचा अनुभव किंवा दहा वर्षांच्या कालावधीसाठी सहाय्यक म्हणून काम करण्याचा अनुभव असलेले, जसे की, ते अधीक्षक श्रेणी I या पदावर बढतीसाठी पात्र आहेत. दुसऱ्या शब्दांत, त्या पदावरील किमान एक वर्षांचा अनुभव असलेला किंवा सहाय्यक म्हणून 10 वर्षांचा अनुभव असलेला उपअधीक्षक श्रेणी - I या पदावर पदोन्नतीसाठी पात्र आहे. हे खरे आहे की, प्रतिस्पर्ध्यांच्या उत्तरवादींसाठी योग्य दावा केला जात आहे की नियम 8 लागू होत नाही; जे या अपीलासोबत असलेल्या त्यांच्या अपीलामध्ये शासनाने मान्य केले आहे. परंतु नियम 8 ने विचाराधीन पदोन्नतीला परवानगी दिली. अॅडव्होकेट-जनरल यांनीही नियम 8 प्रमाणेच नियमांचा मसुदा तयार केला आणि सरकारकडे पाठवला आणि ती मंजूरी प्रलंबित आहे.

जेव्हा उपरोक्त नियम स्वीकारण्याची प्रथा वाढली आहे आणि जेव्हा सचिवालय सेवेसाठी नियम 8 लागू केला जात आहे, तेव्हा आम्हाला असे आढळून आले की संबंधित सेवांमधील व्यक्तींना समान लाभ नाकारण्याचे कोणतेही औचित्य नाही, जरी नियम लागू केले जात नाहीत किंवा लागू होत नाहीत जो सेवेच्या स्वरूपाला स्पर्श करणारा स्पष्ट फरक दर्शविला जातो ज्याचा परिणाम आपल्यासमोर काहीही नाही. सरकारने त्यांच्या अपीलात अपीलकर्त्याला बढती देण्याच्या अॅडव्होकेट-जनरलच्या युक्तिवादाचे समर्थन केले आहे. पूर्वी अॅडव्होकेट-जनरलच्या कार्यालयात अधीक्षक श्रेणी-II चे पद निर्माण होण्यापूर्वी हे तत्त्व पाळले जात

असल्याचे दिसून येते. जेव्हा ही प्रथा वाढली आणि सरकार स्वतःच तेच नियम पाळत असेल आणि मसुद्याच्या नियमांमध्येही अशी तरतूद असेल, तेव्हा आम्हाला वाटते की, सरकारच्या शाखेचा एक भाग असलेल्या अॅडव्होकेट-जनरल कार्यालयातही त्याचे पालन केले जाऊ शकते.

या परिस्थितीत, उच्च न्यायालयाने उत्तरवादी क्रमांक 3 आणि 4 यांनी दाखल केलेल्या रिट याचिकेला परवानगी देणे योग्य नव्हते. त्यानुसार अपील मंजूर करण्यात येते. द्वि सदस्यीय खंडपीठ आणि एकल न्यायाधीशाचे आदेश रद्द बातल करण्यात येतात. या उत्तरवादींनी दाखल केलेली रिट याचिका फेटाळली जाते. खर्चा बाबत काहीही आदेश नाही.

अपील मंजूर करण्यात येते.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

X-X-X-X